

Aņss Ataols Bierzeņš (Kolupa pogosta puorvolds)

Apvuičebys latgališu volūdā vādzeibys i vareibys¹

Atslāga vuordi: *škola, bārnu duorzys, augstškola, volūda, vuičeišona, asimilāceja*

Latgališu volūda i cara laiku beiguos, i pyrmuos naatkareiguos Latvejis Republikys laiku suokuos punkcionēja kai pamata apvuičebys volūda suoku školuos. Bārnu duorzūs jū napormalai lītova i padūmu laiku suokuos. Tok līgums jū montuot apvuičebā, kurs aizasuoce piec Uļmana apvārsuma i īsavylka i padūmu laikūs pa Eņdzeleņa blagoslaveibai, īmīdzs tik styprus pādus Latvejis ļaudeibā, tymā skaitā i pošūs latgališūs, ka itūs vaira kai 30 ūtruos naatkareibys godu laikā tai i navā izadevs apvuičebu latgališu volūdā atjaunynuot – ni školuos, ni augstškoluos, a ni bārnu duorzūs.

Niule, pasaverūt nu jau atguojušys tūs laiku tuoleimuokys atīsmis perspektivys, redzīs, ka itūs symts godu Latgolys i Sielejis latvīši beja atmaneigai i teišai asimilāti. Jūs kuļtura i volūda nycynuota (koč i dzīsmis dzīduotys), a pošī jī izmontuoti „kai dzeivuo masa“ deļ Baļtejis latvīšu skaita papīldeišonys. Ite leidzeiga situaceja, kai Krīveja izmontova Mozkrīvejis aba Ukrainys cylvāku i cytus resursus. Taidi resursi, iz kuru var parazitēt, irā cīši svareigi, i taišni jūs izsleidēšona nu „rūku“ varātu byut golvonuo tānejūs Krīvejis-Ukrainys vaidu aizsuokšonys īmesle. Taidys pat īmeslis irā i Baļtejis nagribiešonai dūt Latgolai vairs patstuoveibys, latgališu volūdai vaira tīseibu, gribiešonai atkūst nu Latgolys vēļ i vēļ kuru teritorejis kymūsu. Pīvadumam, 2021 godā, ar Satversmis sūda atspaidu, tai i naizadeve Varakļonus i jūs apleicini „atgrīzt Latgolā“. Niu jau izskaņ i atsasaukšona iz demokrateji i vītejūs dzeivuotuoju izalaseišonu, tok ite cīši nakorekta taktika ar špekuļativu argumentaceji, kam piec 100 godu teišys asimiliešonys tauta i juos sastuovs irā vardarbeigai izmeiti. Demokratiskai vādzē sprīst XX gs. 20-30 godūs, a niu juorauga atjaunynuot nademokratiskai iznycynuotais viesturiskais taisneigums.

Bez tuo, ka izškireiba iz vyds latgališu i baļtīšu volūdu irā leidzeiga leluma, kai izškireiba iz vyds krīvu i ukraiņu volūdu, paralelis Krīvejis-Ukrainys i Baļtejis-Latgolys attīceibuos pasaruoda:

1. Teritorialūs vaicuojumūs. Gona pasavērt cara laiku etnograpiskūs rūbežu kartis, tūlaik PSRS laiku nacionaladministrativūs rūbežu kartis, i tūlaik niulenejūs paktiskūs rūbežu kartis.
2. Špekuļativuos atsasaukšonus iz demokratiskom izalaseišonom. Varim saleidzynuot Kryma reperendumu 2014 godā i Varakļonu nūvoda dzeivuotuoju apklausu 2020 godā.
3. Volūdys lītuošonā i vuičeišonā. Saleidzynuosim, kai Krīveja i vysu administrativū komunikaceji, i vuičebys školuos okupātajuos Ukrainys daļuos iz

---

¹ Izjāmuma kuortā – autora raksteibā i teksta stilistikā. Par vysu, kas tekstā, atsaceigs ir tikai ituo teksta autors. – SaRIK.

raizis puorvad iz krīvu volūdys i kai LR i LPSR līdze i līdz montuot latgalīšu volūdu opicialajā sazinē i školuos.

Itūšaļt (i jau nazcik godu) publiskuo diskuseja īt ap vaicuojumū vuiceit ci navuiceit latgalīšu volūdu kai atsevišku disciplinu školuos ar baļtīšu (i, varams, krīvu) apvuiceibys volūdu. I, ka vuiceit, tūlaik kam i cik daudz. Pa myusim, taida dzela var latgalīšu puortautuošonu nadaudzi atlikt, tok na nūgrīzt. Puors stuņžu nedelī dzymtajā volūdā navar atmeit 30 stuņžu svešā. Partū Latgolys kongresa aizdavums – pasūleit taidu apvuiceibys modeli i sposubu, kurs ļautu saglobuot latgalīšu volūdu kai dzeivu i pylnvierteigu komunikacejis sistemu nu audzis audzē.

Nu senejuoku dīnu ļaudeibā īguojs stereotips, ka bazovais vuiceibys īstots cylvāka myužā – ite škola. Niule situaceja principialai cyta: lelums bārnu īt da duorzeņu, i taišni duorzeni irā tī, kas nūsoka cylvāka lingvistyskūs prioricetus vysam juo myužam. Taipoš spākā irā lykumsakareiba, ka kū asimilejūšuo volūda tyveimuoka asimilejamajai volūdai, tū leluoka irā juos asimilejūšuo īdarbeiba. Deļtam taišni baļtīšu volūda irā poša beistamuo deļ latgalīšu volūdys i pots beistamais variants deļ latgalīšu bārna irā juo syuteišona čyļu duorzeņā. Mozuok beistams – krīvu duorzeņā. Lobuoks – turēšona sātā, runuošona ar jū pa latgaliskam. Dīvamžāļ, pots nalobais irā i pots paplateitais niulenejā Latgolā. Latgolys kongresam vādzātu kategoriskai īstuoit pret itaidu praksi i pasūleit aļternativus variantus.

Ideals variants deļ latgalīšu volūdys naiznykšonys byutu pylna laika apvuiceibys īvīššona Latvejā (Latgolā, Reigā i Reigys apleicinē) nu bārnu duorzu da vydsškolu leidzīņam. Deļ duorzeņa navāg nikuo: ni gruomotu, a ni specialai vuiceitu dareituoju – gona tik audzynuotuojis, kurei runoj sovā vītrunā. Juos vādzātu motivēt: i gareigai, i materialai – damoksojūt par dorbu ar bārnim latgalīšu volūdā, pīvadumam, tū var dareit pa 90-tūs godu suoku Boltkrīvejis paraugam, kod tī par vuiceišonu pa boltkrīvyskam moksova 10% vaira. A deļ školu gativētīs pa mozam, cikom itūs duorzeņu bārni dasnāgs školys vacumu.

Izvadumi:

1. Latgalīšu volūda irā apdraudāta, da juos iznykšonys voi degradacejis rūbeža navā tuoli.
2. Poša beistamuo deļ latgalīšu volūdys irā baļtīšu volūda.
3. Vāg nakaveigai suokt aizvoduot Latgolys bārnu duorzūs latgalīšu grupys. Latgolys kongresam ar atsateikūšu viestuli juosagrīž da vysu Latgolys i Reigys apleicīnis pošvoldu. Audzynuotuojom juobyut papyldom pinansialai motivātom.
4. Vāg suokt gativēt i izdūt vuiceibu gruomotys latgalīšu volūdā deļ vysu pamatškolys disciplinu. Latgolys kongresam ar atsateikūšu viestuli juosagrīž da Vuiceibys ministrejīs, Kuļturys kapitala ponda (kurs varātu paslūdytuot specialu snāga programu), pošvoldu, potencialūs autoru, puorvārsuoju i izdevieju.

5. Taipoš juodūmoj ap saaugušūs apvuičebu. Latgolys kongress ar lyugumu daškiert leidziēklus obadiv latvīšu volūdys paveidu vuičeišonai, na viņ baļtīšu, varātu grīztīs da Ļaudeibys integracejis ponda.